

terferencie nemuselo teda reflektovať len sklamanie z „nespoľahlivých“ no akčných študentov, ktoré na základe domácich i zahraničných skúseností roku 1956 vyvolalo potrebu ich priameho „vedenia“ a kontroly, ale bolo i využitím schodnej možnosti vytvárania dojmu masovej mládežníckej aktivity v oveľa rozsiahlejšom teréne a v tej skupine obyvateľov, od ktorých strana odvodzovala svoju autoritu – mladých robotníkov a roľníkov v dedinách a na závodoch.

Marína Zavancká

NABÍDKA TELEVIZNÍCH PROGRAMŮ DĚTSKÉMU PUBLIKU V 60. LETECH

Od počátku 60. let 20. století v Československu nepochybně stoupal význam sledování televizních pořadů jako způsobu trávení volného času. Vlastnictví televizoru se přes všechny ekonomické i technické překážky¹ poměrně rychle rozšiřovalo a postupně se stávalo součástí dobového životního stylu; milionty platce poplatku za užívání televizního přijímače se registroval 1. září 1961.² Televize ale nebyla v dobovém pojetí chápána jako volnočasová aktivita zábavní povahy, nýbrž byla spojována především s cíli výchovně vzdělávacími a politicky osvětovými; jistý posun k faktické i deklarované zábavnosti se začal více projevovat až od let 1964–1965, tedy v době, kdy jako ústřední ředitel Československé televize působil Jiří Pelikán, který nastoupil do funkce k 1. červnu 1963. Toto pojetí společenské a politické funkce televizního vysílání zaznívá v dobových koncepčních materiálech a projevovalo se to v povolání televizních pořadů a struktuře televizního programu (například do časové

- 1 O rozšiřování sledování televize a překážkách růstu počtu televizorů v domácnostech v období 1957–1967 viz FRANC, Martin – KNAPIK, Jiří: *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha 2013, s. 399–403.
- 2 Kritérium „milionty koncesionářů“ a rok 1961 jako okamžik „zrození českého televizního národa“, se kterým pracuje např. Martin Štoll, je třeba brát spíše jako symbol zastupující delší etapu narůstání významu televizního vysílání (ŠTOLL, Martin: 1. 5. 1953. *Zabíjení televizního vysílání. Zrození televizního národa*. Praha 2011, s. 177–179). I když milion registrovaných platců „koncese“ spolu s televizory dostupnými ve veřejných prostorách znamená, že koncem roku 1961 měly přístup k televiznímu programu přes tři miliony potenciálních diváků (tedy necelá čtvrtina z celkového počtu obyvatel Československa), nevedlo to stále ještě k zásadní strukturální změně volnočasových aktivit.

* V kapitole boli využité výsledky výskumu podporeného prostredníctvom projektu VEGA 2/0154/14 Studená vojna a stredovýchodná Európa: niektoré aspekty jej vývoja v čase a priestore a Visegrad Scholarship Grants at OSA.

dorace na vzdělávací a publicistické, jakož i na kulturně osvětové pořady). Zvláštní pozornosti se přitom těšily pořady určené dětem a mládeži.

Mezi výchovou a oddechem

Ve výchově vzdělávacím pojetí televizního vysílání byl od počátku ob-
sažen rozpor, který během 60. let nabýval na síle a významu – napětí mezi
osvětové a propagandisticky laděným politickým zadáním a reálnou funkcí
televize v každodenním životě, která tíhla spíše k naplňování volného času.
V praxi toto napětí vedlo k tlaku na posílení přitažlivosti nabízených progra-
mů jako cestě jak zvýšit úspěšnost vytýčených formativních cílů. To se proje-
vilo i v koncepčních úvahách o povaze a kritériích kvality pořadů pro mladé
diváky (a také posluchače – rozhlasové a televizní vysílání bylo tehdy chápáno
jako jeden celek). Problém atraktivitu pořadů pro mladé diváky a posluchače
nabýval během 60. let na naléhavosti a vedl k hledání přiměřeného poměru
složky edukativní (formativní) a zábavní (rekreační). Návrh zprávy o činnos-
ti Ústředního výboru ČSM v březnu 1963 konstatoval, že rozhlas a televi-
ze „přinášejí mnoho zajímavých a poučných pořadů pro děti a mládež“, ale
současně se v něm připouští, že „v redakcích televize a rozhlasu není jasná
koncepte, v jakém směru vlastně na mladého posluchače působit a k čemu jej
přivést“. Návrh zprávy přitom již reflektuje skutečnost, že rozhlas a televize
jsou tehdejšími mladými lidmi stále výrazněji chápány jako prostředky volno-
časových aktivit zřetelně zábavní, respektive relaxační a rekreační povahy, že
mladí lidé vyhledávají jiné zdroje zábavy než rozhlasové a televizní vysílání
a že je s touto skutečností třeba při výrobě pořadů počítat: „...v rozhlase a te-
levizi platí více než jinde, že každé téma lze zpracovat zajímavě, aby se mladí
posluchači na ně těšili. Nám přece nejde o suchopárné školení, ale o živé,
poutavé relace, kde mladý člověk najde poučení a pomoc v otázkách, s nimiž
se každodenně setkává v práci, odpočinku i rodině...“³. Teprve v roce 1965

3 NA, f. ÚV ČSM, kart. 160, 22–24, s. 60–65. Návrh zprávy o činnosti Ústředního výboru a dalších úkolech ČSM v komunistické výchově mládeže a dětí v dalším období rozvoje naší vyspělé social. společnosti z 25. 3. 1963. Text zprávy pracuje s otázkou výchovy „dětí a mládeže“, v praxi se ale soustřeďuje především na mládež (a v tomto rámci na pracující mládež) jako problematicky formovatelnou sociální skupinu.

se v klíčových koncepčních materiálech, jako byl zejména ideový plán ČST, objevuje mezi zaměřenými pořady i „zábava“ a snaha dělat pořady „zábavnější a přitažlivější“⁴.

Dobové koncepční materiály naznačují rozdíly, s jakými bylo nahlíženo na generační vrstvu dětí a mládeže „jako diváků“: zatímco mládež byla reflek-
tována jako problematická sociální skupina, jejíž pozornost je obtížné získat,
svět dětí byl chápán jako vcelku bezproblémový, do značné míry oddělený
od světa dospělých a vyznačený vlastní poetikou. V rozporu s dobovou před-
stavou o dominantním zájmu o dětské publikum („nejvýraznějších výsledků
dosahují soudruzi v rozhlase a v dětském vysílání televize“⁵), vysílání pro děti
a mládež je zaměřeno především nebo obvykle pouze na děti⁶) byla *koncepční*
pozornost věnována spíše mládeži než dětem. Děti byly „obslouženy“ jako
součást rodiny, zato mládeži (středoškolské, učňovské a pracující) jako věkové
kohortě, která opouští primární rodinu a postupně se osamostatňuje, se věno-
vala pozornost daleko soustředěnější a koncepčně ucelenější – mimo jiné také
proto, že řízená socializace této skupiny pomocí dobových masových médií
znatelně selhávala ve svém poslání; lze to doložit např. u výchovy brance –
budoucího vojáka, obránce vlasti: „Na správné chápání důležitosti obrany
vlasti má vliv mládežnický a dětský tisk, rozhlas i televize. V současné době
mládežnická propaganda tyto požadavky plně neuspokojuje (...) Vysílání roz-
hlasu a televize pro děti a mládež postrádá víc programových celků, které by
ovlivnily zájem o vojenskou a brannou přípravu.“⁸

Pro sledované období je tak v oblasti televizní nabídky pro mladé divá-
ky charakteristické jisté napětí mezi zájmy a potřebami politické moci, která
spatřovala v televizi a dalších médiích potenciálně účinný nástroj formování

4 NA, f. ÚV ČSM, kart. 163. Výtah z ideového plánu Čs. televize na rok 1965 – vysílání pro děti a mládež, s. 2.

5 Přechod mezi „dětmi“ a „mládeží“ byl zpravidla mechanicky vymezen 15. rokem života a ukončením povinné školní docházky.

6 Zpráva Ústředního výboru ČSM přednesená na IV. sjezdu soudruhů V lednu 1963, s. 7. Mladá fronta 19. 4. 1963, s. 7.

7 NA, f. ÚV KSČ 1945–1989: ideologická komise ÚV KSČ 1958–1968 (dříve f. 10/5), a. j. 32/1. Závěry 17. schůze ideologické komise ÚV KSČ dne 7. 10. 1965.

8 NA, f. ÚV ČSM, kart. 163/45. Jednání předsednictva ÚV ČSM č. 20. Výsledky a další zaměření práce Československého svazu mládeže při výchově dětí a mládeže k obraně vlasti, s. 17.

postojů a názorů (a mohla se opřít o výchovně vzdělávací potenciál televize a tím získat argument, který měl v české společnosti – tradičně respektující vzdělání jako významnou hodnotu – svou váhu), a spontánně se ustavujícími postoji zvláště mládeže, jež televizi viděla jako možnou náplň volného času rekreační povahy.

Dítě a televize

Televizní vysílání mělo (a do značné míry má dodnes) ustavující vliv na uspořádání a rytmus každodenního života a současně se stává spolunosi-tem kulturních projevů své doby. Do televizní programové nabídky se tak promítá chápání dětského diváka vůbec⁹ a v obecnější rovině dobová koncepcce dítěte a dětství a dobová představa o přijatelném a efektivním způsobu komunikování s dětmi. Televize v tomto ohledu mohla navázat na tradiční dětské literatury a rozhlasových pořadů pro děti. Z literární a rozhlasové praxe převzala především obecně sdílenou představu, že nabízená sdělení musí být podřízena úrovni a vyspělosti dětských příjemců, mají-li být účinná ve svých cílech.¹⁰ Na výchovně vzdělávacím pojetí televizních pořadů pro děti a mládež se vedle celkové, formativně pojímané koncepce televize podílela i starší tradice rozhlasového vysílání pro děti – ať již šlo o práci s pohádkami (například „pohádky na dobrou noc“, z nichž se posléze vyvinul populární „Večerní-

9 Fakt, že se do kulturní produkce promítá dobová představa dítěte a dětství, má obecnější platnost a netýká se jen televize a pouze období, které sledujeme. I do současné mediální produkce se promítá dobové pojetí „konzumního dětství“ (viz například americký dokumentární film „Consuming Kids: The Commercialization of Childhood“ z roku 2008; v českém prostředí pracuje s konceptem konzumního dětství např. HELUS, Zdeněk: *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha 2004).

10 „Text určený dětem vyžaduje určité zvláštní přízpůsobení subjektu autorského subjektu čtenářskému. (...) Dětským vnímáním vymezený a omezený jazykový i poznávací rejstřík vymezuje a omezuje i subjekt autorský. Dokonce ještě více právě tehdy, když je současně komunikační role autora zřetelně nadřazená: je tím, kdo poučuje, vychovává, přesvědčuje.“ (MACURA, Vladimír: *Šťastný věk (a jiné studie o sociálně-kulturní kultuře)*. Praha 2008, s. 189). V kulturní produkci určené dětem se tak střetávají „svět dětí“ (tomu se sdělení snaží blížit svou estetikou i intelektuální náročností) a „svět dospělých“ (v něm se rekrutují výchovné a vzdělávací cíle sdělení určených dětem). Výsledkem může být jak autentická poetika „produkce pro děti“, tak „obludný slepeneček nabádání a infantilizace“ (TAMTĚŽ.).

ček“, či zařazování pohádek do víkendové programové skladby) či o pojetí výchovně vzdělávacích pořadů.

Výchovně vzdělávacímu, resp. formativnímu pojetí televize odpovídal i vztah k dětským divákům, jak se promítal do programové skladby a televizní tvorby pro děti.¹¹ Televize se stavěla (a byla stavěna) do role podporovatele výchovně vzdělávacího procesu – tedy předškolního („Vysílání pro mateřské školy“) i školního vzdělání („Televizní vysílání pro školy“, tedy TVŠ), resp. do role organizátora a moderátora mimoškolní výchovy. Od poloviny 60. let se deklaratorně soustředovala na ty fáze dětství, které jsou z hlediska primární socializace citlivé. V „Ideovém plánu Československé televize na rok 1965“ se o vysílání pro mateřské školy konstatuje, že „...bude určeno především dětem ve věku těsně předškolním, tak aby přispívalo k vytváření kontinuity předškolní výchovy s procesem výchovy školní“.¹² Podobně zmíněný ideový plán uvádí pro oblast vysílání pro školy, že ČST bude mimo jiné vysílat dva typy pořadů, jeden pro 3. a 4. ročníky základních škol a druhý pro 5. ročníky „čímž bude podtrženo potřebné zaměření na choullostivé období přechodu z páté do 6. třídy“.¹³ ČST zde tedy byla stavěna do pozice někoho, kdo má či může mít v procesu socializace mladého člověka jedinečné, nezastupitelné postavení.

Rozvíjela se ale také publicistika pro děti – téměř ikonické postavení si vydobyl pořad „Vlaštovka“, což byl nejprve čtrnáctideník (v roce 1962 již sobotní podvečerní týdeník, ostatně s podtitulem „Dětský televizní týdeník“) střídající se s „vysíláním pro nejmenší“ „Štěpánčiny korálky“, kde partnerem Štěpánky Haničincové byla postava maňaska Emánka. Zařazení těchto pořadů je dokladem dobového přístupu k dětským divákům – „Vlaštovka“ byla

11 Poznátka o programové skladbě byly především získány z dobových programových časopisů. Tím byl nejprve „Československý rozhlas“, který nabízel na zadní dvoustraně televizní program, který bylo možné oddělit a používat samostatně, následně od roku 1960 „Československý rozhlas a televize“, který měl od roku 1962 samostatnou sekci „Televize“ a od roku 1965 časopis „Československá televize“. Tato periodika sloužila nejen jako zdroj poznatků o programové skladbě, ale byla v nich zveřejněna i řada koncepcí, úvahových, recenzních a reportážních textů týkajících se televizní produkce pro děti, postavení a specifiku dětského diváka a dětské televizní tvorby apod.

12 NA, f. ÚV ČSM, kart. 163. Výťah z ideového plánu Čs. televize na rok 1965 – vysílání pro děti a mládež, s. 2.

13 TAMTĚŽ., s. 3.

určena dětem ve spíše starším školním věku, „Štěpánčiny korálky“ dětem v předškolním a raně školním věku. Oba pak byly dramaturgicky postaveny na principu (kvazi)interakce s malými diváky prostřednictvím popisových ohlasů, jež jako by formovaly obsahovou skladbu jednotlivých pořadů – v pořadu „Štěpánčiny korálky“ pak ještě podpořením emblematickou postavou Štěpánky Haničincové, která byla malým divákům průvodkyní pořadem a byla stylizována do polohy vlídné, trpělivé, chápající, kamarádkské tety, jež sice přichází ze světa dospělých, neváhá poučit, ale činí tak s pochopením pro dětský svět (dodejme: jak si ho představují dospělí – tato cesta stylizace dětských pořadů je pro dobovou televizní produkci určující).

Podíváme-li se na rozvržení pořadů pro děti v kalendářním roce, kopíruje snaha oslovit dětského diváka okamžiky, v nichž je i ve společnosti dětem věnována zvýšená pozornost (Vánoce, začátek a konec školního roku), nebo v nichž je třeba vhodné nahradit či doplnit potřebu zvýšené rodičovské pozornosti (sobotní a nedělní pořady). Televize se v této funkci až antropomorfizuje do role dalšího člena rodiny, který aktivně přispívá ke slavnostní atmosféře („...Letos už potíňáček dostávají naše děti kromě dárků od svých nejbližších také dárekem sváteční televizní pořady...“¹⁴). I když pravidelné časy pořadů pro děti se mění jednak podle situace, jednak s tím, jak se rozšiřuje počet vysílacích hodin, tento základní přístup zůstává zachován. Například v roce 1960 ve všední den s výjimkou pátku a v sobotu od 17,45 nebo 18,00, v pátek a neděli od 10 hodin, resp. některé neděle od 10,30 nebo od 16 hodin, ale většinou jako první programový blok, jímž ČST vysílání zahajovala – nedělní dopolední čas přebírá v průběhu roku 1960 „Vysílání pro zemědělce“ – možná i ve snaze odvést pozornost venkovského obyvatelstva od nedělní mše. Vliv rozšiřování vysílacího času se promítl například do zařazení „Vysílání pro školní kluby“ ve středu od 15. hodiny od roku 1962.

Televizní pořady pro děti svým zaměřením v zásadě respektovaly dělení na děti předškolního věku a školní věk a v něm se dále vymezovala přechodná kategorie „starších dětí“ jako přechod od dětí k mládeži. Pondělní a úterní podvečerní blok byl určen „pro starší děti“, ve středu bylo „Vysílání pro mateřské školy“, ve čtvrtek a sobotu „Vysílání pro děti“ a v neděli nepravidelně „Vysílání pro starší děti“ s pořady, které jako by se tematicky blížily pořadům

14 *Vánoční nadílka vysílání pro děti a mládež*. Československá televize 6. – 12. 1965.

■ *Běžným dramaturgickým postupem bylo partnerství žijícího berce a loutky, maňáška či jiného „nežijícího“ spoluhráče. Čs. rozhlas a televize 28. 12. 1959 – 3. 1. 1960, 29. 2. – 6. 3. 1960*

pro dospělé (např. 14. února 1960 v 10,30 to byl pořad „Případ pro pět detektivů“).

Významný předěl v nabídce pořadů pro děti představoval rok 1964, kdy došlo ke zdánlivě drobným, ale strukturně významným změnám ve vysílacím schématu. Jak jsme již dříve uvedli, změna zřejmě souvisela s příchodem Jiřího Pelikána v červnu 1963, jenž vystřídal Adolfa Hradeckého, který vedl ČST od října 1959. Od 1. dubna 1964 byla do sobotního odpoledního bloku zařazena repríza vysílání pro mateřské školy pod titulem „Pohádkové divánky“, aby pořad „mohly sledovat i děti, které do mateřské školy nechodí nebo v ní dosud nemají televizi“, a od června byla na neděle od 9,30 zařazena „půlhodinka kreslených a loutkových filmů pro nejmenší“.¹⁵ V témže roce byl do vysílání pro školní kluby zařazen cyklus „Kolébka v mlhách“, zaměřený na výklad kulturních dějin člověka: „Jak kdy lidé žili, jak pracovali a jak si rozdělovali výsledky své práce. V pěti pořadech projdeme stručně celý vývoj lidstva od okamžiku, kdy ruka lidoopa poprvé přibrousila kámen, až po naše časy kybernetických strojů a letů do vesmíru“.¹⁶ Do kategorie pořadů pro starší děti se postupem času vyprofilovala již zmíněná „Vlaštovka“, a to mimo

15 Československý rozhlas a televize 30. 3. – 5. 4. 1964.

16 Československý rozhlas a televize 30. 3. – 5. 4. 1964.

jiné využitím dětí jako účastníků vysílání v roli diskutujících („Z očí do očí“, leden 1964) či jako účastníků soutěží („Kdo s koho“, 1964).

Cíle a funkce dětského vysílání

Z hlediska stanovených výchovně vzdělávacích cílů představovalo televizní vysílání pro děti soubor pohybujících se mezi dvěma základními polohami – humanistickou tradicí v širokém slova smyslu a dobově podmíněnými výchovnými cíli, které lze s jistým zjednodušením charakterizovat jako snahu o „výchovu socialistického člověka“. Pořady určené dětem měly proto výchovně vzdělávací ambici zdůrazňující „tradiční“ hodnoty v rovině mravní (vítězství dobra, potrestání zla promítající se do pohádek i dobrodružných příběhů) i sociokulturní (zřetelný důraz na národní kulturní odkaz – díla školního literárního kánonu, seznamování s ověřenými díly světové kultury). Soustředěovaly se také na zpřístupnění zvláště nehumanitního vzdělávání (cykly vzdělávacích pořadů o matematice, fyzice, chemii), ale též na estetizaci televizního vysílání pro děti (animované a kreslené filmy). Současně byly ale v publicistických pořadech pro děti a mládež akcentovány dobové principy výchovy k (proletářskému) internacionalismu,¹⁷ projevující se v informování o životě dětí v jiných zemích (zvláště východního bloku) a v podpoře družebních aktivit. Za všechny připomeňme pořad „Víš, co nevíš?“, který byl vysílán v letech 1957–1960 a v roce 1960 byl zaměřen na oblast „nejrůznějších oborů vědy a techniky“¹⁸ či pořad „Děti světa“ zařazený do programu u příležitosti

17 V dobové programové publicistice (časopisy „Československý rozhlas a televize“ a od roku 1965 „Československá televize“, viz pozn. 11) se zřetelně projevují prvky mediální osvěty (výchovy). Například výše zmíněné programové změny provedené v roce 1964 byly provázeny následující žádostí: „...prosíme rodiče, aby rozumně volili počet pořadů, které budou jejich děti každý týden sledovat. Bylo by jistě nesprávné příliš přetěžovat dětský organismus velkým počtem pořadů...“ (Československý rozhlas a televize 30. 3. – 5. 4. 1964).

18 Československý rozhlas a televize 8. – 14. 8. 1960.

Mezinárodního dne dětí v roce 1964 s anoncí „Televizní střihový pořad o životě, radostech, hrách a životních podmínkách dětí celého světa“.¹⁹

I do zaměření televizních pořadů a programové nabídky pro děti se promítala představa o klíčovém významu literatury a důvěra v její formativní potenciál: „Z literatury hraje ve výchově mladých lidí velkou roli především literatura umělecká (...) Mladý čtenář získává z literatury mnohem víc poučení, než snad sám hledal a než očekával (...) V žádném jiném věku člověk nečeťe tolik jako v druhé desítky let.“²⁰ Ve vysílání pro děti se tak například objevil film Otakara Vávry „Filosofská historie“ jako slavnostní program u příležitosti oslav příchodu nového roku (1. ledna 1960 v 10 hodin) nebo během vánočních svátků 1962 to bylo „pro děti i dospěle podvečerní posezení u původní televizní inscenace Smetanovy Prodané nevěsty“, dále repríza televizní inscenace podle Stroupežnického „Paní mincmistrová“ a pořad „zajímavosti o vánočních zvycích a obyčejích a jejich původu ‘Vánoční legenda’ a mnoho dalších“ (Andersenova pohádka „Šibal Zavřičko“, dále „jeden z nejmilejších dětských filmů“ „Pyšná princezna“ Bořivoje Zemana ad.).²¹ Do programové nabídky vánočních svátků roku 1964 byla „pro milovníky vzrušení“ zařazena inscenace Dickensova románu „Oliver Twist“ apod.²²

Přístup k dětem předškolního věku byl založen na silné personalizaci (jíz zmíněná Štěpánka Haničincová, dále Antonín „Stryček“ Jedlička, Josef Pehr či Miloš Nesvadba), tedy na tom, aby se televize stala dalším členem rodiny (měla jméno, hlas a tvář), a na stabilitě vizuální stránky (zde se formovala tradice televizních znělek pořadů pro děti – viz například „Vlaštovka“ nebo od roku 1962 „Vysílání pro mateřské školy“, později „Televizní dívanky pro Evy a Adámky“).

Oblíbené byly nejrůznější loutky, maňásci a figurky, ať již známé z mimotelevizního světa (divadelní postavičky Spejbl a Hurvínek, které tím ostatně navazovaly na svou rozhlasovou „kariéru“) nebo vytvořené televizí (Robot Emil, Čertík Bertík, Kačenka ad.), které dramaturgii pořadů pro děti většinou sloužily jako partneři dospělých „živých“ herců zastupující naivně pojímaný,

19 Československý rozhlas a televize (příloha Televize) 1. – 7. 6. 1964.

20 NA, f. ÚV KSČ 1945–1989: ideologická komise ÚV KSČ 1958–1968 (dřívě f. 10/5), a. j. 32/1. Závěry 17. schůze ideologické komise ÚV KSČ dne 7. 10. 1965.

21 *Televizní vánoční nabídka dětem*. Československý rozhlas a televize 9. – 16. 12. 1962.

22 *Vánoční nabídka vysílání pro děti a mládež*. Československá televize 6. – 12. 12. 1965.

zvídavý, chybující a emocionálně čistý dětský svět. Jednání těchto postav-ček a jejich interakce s „dospělými“ aktéry nabízí nepřímý, ale zřetelný vhléd do koncepce dětství, s nímž Československá televize pracovala: dětství pojímala jako idylický věk nevinности a současně zvýšené citlivosti, jež nastává ve dětské zrcadlo rozporům světa dospělých.²³

Od instituce k rodičům

Sledované období let 1960–1965 se v oblasti televizní programové nabídky pro dětské diváky jistě vyznačovalo paternalistickým přístupem, který stavěl dětské diváky do role objektů výchovně vzdělávacího procesu s výrazně prosociálními cíli a s kulturně osvětovým a politicky formativním nábojem. Dětsví předškolního a raně školního věku konstruovala televizní nabídka jako idylické období, které ale přecházelo do fáze přípravy na dospělost vy-značující se akcentem na vzdělávání a přijetí kanonizovaných hodnot a akcep-tovaných norem. Pro celou tuto fázi je patrné, že televizní vysílání si zachová-vá postavení autoritativní instituce, která na sebe bere role partnera, staršího

23 Podrobnější analýza koncepce dětství je mimo možnosti tohoto textu – zde se omezíme jen na konstatování, že dětství je v pořadech Československé televize pro děti ve sledovaném období konstruováno na půdorysu až biedermeierovsky pojímané idylly, nikoliv nepodobné dětství, jak je emblematicky pojímá Božena Němcová v „Babičce“ a jak se koneckonců traktovalo v dětské literatuře. Vnitřní problém realizace tohoto „idylického dětství“ (které bylo fakticky v nepřiznaném rozporu s vládnoucí ideologií) se výrazně objevuje v roce 1967 v pozoruhodně masivním publicistickém zdůvodňování zpracování Karafátových „Broučků“ do podoby osmidílného večerníčkového seriálu; Ivan Rössler napsal do Československé televize velký úvodník s osobním vyznáním, jak byli „Broučci“ součástí jeho dětství: „...Pocit jistoty a opěrného bodu, který malý človíček, objevující široký a rozporuplný, tajemný i neúprosný svět, tak naléhavě potřeboval mít v rodině, mi v těch šesti letech vystupoval z Karafátovy knihy (...). Proto se domnívám, že Broučci nemohou uškodit ani dnes. Spíš naopak (...). Dnešní moderní uchvátaná doba je příliš macešská k rozvíjení emocí dětí...“ (Československá televize 9. 4. 1967) Text předjímal i možné ideologicky motivované námitky proti uvedení „Broučků“ jako díla spojeného s náboženskou tradicí a celkově vyznívá spíše defenzivně – současně ale dokresluje pojetí dětství, které v programu Československé televize dominovalo.

kamaráda i chápajícího člena rodiny, ale pořad zůstává součástí systému vý-chovně vzdělávacího působení.

Toto pojetí vztahu televize a jejích dětských diváků se začíná postupně posměňovat od druhé poloviny 60. let. Nejde jen o pozvolné připouštění zábavní funkce televize, o němž byla zmínka úvodem, ale i o jisté upozadě-ní dítěte jako diváka a současně o zdůraznění odpovědnosti rodičů. I dílčí rozbor dobových televizních programů naznačuje, že v letech 1966 a 1967 stagnovala nabídka pořadů pro děti, zatímco se rozvíjela zvláště publicistika a aktuální dramatická tvorba pro mládež. Současně se televize začala opatr-ně distancovat od své autoritativní polohy a prostřednictvím programového časopisu propagovala odpovědnost rodičů ve výchovném využití televize, ne-boť „bezpochyby můžeme říci, že přítomnost televizního přijímače v bytě je zkušební kamenem rodičovské autority a kvality rodinné výchovy dítěte“.²⁴ Tento posun v uvažování o vztahu mezi dítětem a televizí nepochybně kore-sponduje s liberalizačními tendencemi, které se v tehdejší české společnosti začaly projevovat a v jistém smyslu představují posun v celkovém pojetí tele-vizní programové nabídky pro děti a role televize v životě dětí.

Jan Jiráček – Barbara Köpplová

**Děti, mládež a socialismus
v Československu v 50. a 60. letech**

Jiří Knapík a kol.

Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě,
Ústav historických věd

Redakční úprava: Doc. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.
Jazyková úprava textů: PhDr. Karla Vymětalová
Překlad resumé: Mgr. Miriam Čekalová
Sazba a obálka: Aleš Orlík, Opava
Tisk: Z+M Partner, spol. s r.o., Ostrava

Snímek na obálce: Dětské hry - Štěpánkovice na Hlučínsku (1957).
Slezské zemské muzeum Opava – fotobírka, foto A. Pustka (C 82.110/11).

ISBN 978-80-7510-057-3

JIRÍ KNAPÍK A KOL.

DĚTI, MLÁDEŽ A SOCIALISMUS

V ČESKOSLOVENSKU V 50. A 60. LETECH

Ústav historických věd
SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ

ÚH
UNIVERZITA HISTORICKÝCH VĚD